

CHET TILLARNI ÒQITISHDA QIZIQARLI VA SAMARALI USLUBLARDAN FOYDALANISH

Haqberdiyeva Gulhayo Dagarboy qizi

15-maktab ingliz tili fani òqituvchisi.

Annotatsiya: *Ushbu maqolada chet tillarini o'qitish jarayonida qiziqarli va samarali usullardan foydalanish haqida fikr va mulohazalar keltirilgan.*

Kalit so'zlar: *Muloqot, chet tili, o'quvchi, axborot, metod, globallashuv, darslik, auditoriya, uslub.*

Atrofdagi dunyoni bilish va muloqot qilish vositalaridan biri sifatida chet tili o'zining ijtimoiy, kognitiv va rivojlanish funktsiyalari tufayli zamonaviy ta'lim tizimida alohida o'rin tutadi. Dunyoda ingliz tilining xalqaro aloqaning yetakchi vositasi sifatidagi mavqei tobora kuchayib borayotgani va bu jarayonni to'xtatish yoki sekinlashtirishning jiddiy tendensiyalari mavjud emasligini inobatga olib, bu borada samarali usullarni qo'llash muammosi qo'yilmoqda. ingliz tilini o'rgatish juda muhim. Zamonaviy ma'noda o'quv jarayoni o'quvchilarni ma'lum bilim, ko'nikma, qobiliyat va qadriyatlar bilan tanishtirish uchun o'qituvchi va talabalar o'rtasidagi o'zaro munosabatlar jarayoni sifatida qaraladi. Har bir o'qitish usuli organik ravishda o'qituvchining o'quv ishini (taqdimot, yangi materialni tushuntirish) va talabalarning faol o'quv va kognitiv faoliyatini tashkil qilishni o'z ichiga oladi. Ya'ni, o'qituvchi, bir tomondan, o'quv materialini o'zi tushuntirsa, ikkinchi tomondan, o'quvchilarning o'quv va bilish faolligini rag'batlantirishga intiladi.

Bizning dinamik axborot jamiyatimizda chet tillarini o'qitish jarayoni sezilarli o'zgarishlarga duch keldi. Globallashuv va ular bilan bog'liq madaniy va iqtisodiy o'zaro ta'sirlar muhim o'rin tutayotgan bugungi dunyoda chet tilini bilish har qachongidan ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu nuqtai nazardan Yevropaning eng keng tarqalgan va nufuzli tillaridan biri bo'lgan nemis tilini o'rgatish alohida ahamiyat kasb etadi. Bugungi talabalar zamonaviy texnologiyalarning rivojlanishi tufayli axborot va ta'lim olish ancha erkin va rang-barang bo'lib qolgan davrda yashamoqda. Talabalar endi darsliklar va faqat auditoriyadagi ma'ruzalar bilan cheklanib qolmay, chet tilini o'rganishni yanada qulayroq va qiziqarli qiladigan interaktiv onlayn resurslar, mobil ilovalar, video konferentsiya va boshqa vositalardan foydalanishlari mumkin. Chet tilini o'qitishda zamonaviy yondashuv talabalarning faol ishtirokiga yo'naltirilgan bo'lib, o'z oldiga til bilimlarini real vaziyatlarda qo'llash imkonini beruvchi muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish vazifasini qo'yadi. O'qitish amaliyotida fikr-mulohazalar, madaniy integratsiya va haqiqiy (autentik) materiallardan foydalanish kabi yondashuvlar keng tarqalgan.

Chet tili fani to'rt aspektga (o'qish, yozish, tinglab tushunish va gapirish) bo'linib, ularning har biri bo'yicha alohida tushuncha va ko'nikmalar berilmoqda. Ta'lim jarayoniga zamonaviy innovatsion texnologiyalarini olib kirish orqali ta'lim sifati va samaradorligini oshirishni nazarda tutadi. Xususan, chet tilini o'rganishda bunday axborot-kommunikatsion texnologiyalardan foydalanishning bir qancha afzalliklari mavjuddir. Til o'rganish va

o'qitishda zamonaviy texnologiyaning roli beqiyosdir. Texnologik vositalardan foydalanish chet tili o'rganishning har bir aspect (o'qish, yozish, tinglab tushunish va gapirish)ida qo'l keladi.

Chet tilini o'qitishda kommunikativ o'yinlardan foydalanish zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish judayam yaxshi samara beradi. Mashg'ulotlarda kommunikativ o'yinlardan foydalanilsa, o'quvchilarda chet tilini o'rganishga faol qiziqish vujudga keladi va chet tiliga doir bilimlarni egallashga intilish kuchayadi. Bunday mashg'ulotda asosan o'quvchilar faolligi kuzatiladi, o'qituvchi esa ularni yo'naltiruvchi vazifasini bajaradi.

Bugungi kunda chet tilini o'qitishning an'anaviy usullarining zaif tomonlari sababli til ko'nikmalarini egallashda bir qancha qiyinchiliklarni yuzaga keltirayotganligi kommunikativ o'yinlardan foydalanib chet tilini o'rganishni talab qilmoqda. Demak, chet tilini o'qitishni isloh qilish va til ko'nikmalarini takomillashtirish borasida hali ko'p ish qilish kerak, desak xato bo'lmaydi. Shu sababli, tilni o'qitishning kommunikativ yondashuvini qo'llash usullarini muhokama qilish va ulardan o'rinli foydalanish hamda chet tili darslarida kommunikativ o'yinlardan foydalanish talabalarni kommunikativ bo'lgan sinf faoliyatiga jalb qilishning eng yaxshi usullaridan biri hisoblanadi. Til o'yinlari chet tilini o'rgatishdagi eng qimmatli va samarali usullardan biri sifatida ko'plab g'arb o'qituvchilari tomonidan uzoq vaqt davomida qo'llanilgan. Chet tilini o'rganish o'ziga xos jarayon bo'lib, uning samaradorligi quyidagilarga bog'liq:

– chet tilini o'qitish orqali ta'lim mazmunini tashkil qilgan aspektlarni, nutq faoliyati turlari (tinglab tushunish, gapirish, o'qish va yozuv) ni yaxlit va izchillikda lingivistik kompetensiyaning asosi bo'lgan nutqiy kompetensiya tarkibida o'rgatish;

□ lingivistik nutqiy (kommunikativ), til, pragmatik, sotsio-lingivistik va o'quv-kognitiv kompetensiyalarni shakllantirish;

□ fanlararo integratsiya (o'quv fanlarining o'zaro aloqadorligi)ni tashkil qilish;

□ nutq faoliyati turlari (o'qish, yozish, tinglab tushunish va gapirish) hamda shakllari (og'zaki va va yozma nutq) orasidagi o'zaro bog'liqlikni ta'minlash maqsadida rivojlantiruvchi mushtarak tizimni ishlab chiqish;

□ o'quvchilarga madaniyatlararo muloqotga xos bo'lgan urf-odatlarini singdirish bilan o'z xalqi madaniyatini chuqur anglab yetishga o'rgatib borishdan iborat. Zamon talablariga mos holda chet tillarini mukammal o'rganish har bir o'sib kelayotgan yosh uchun juda ham muhim. Chet tillarni bilish orqali yoshlarimiz xorijlik tengdoshlari bilan bermalol ilm-fanda raqobatlasha oladi, jahon sahniga chiqa oladi.

1-sinfdan boshlab chet tillarini o'rganishda o'quvchilarning yoshi, psixofiziologik xususiyatlari, dastur mavzularini o'zlashtirishdagi holatlarini e'tiborga olish va bilish psixik jarayonlarini rivojlantirish bo'yicha psixologlar tomonidan bir qancha ishlar amalga oshirib kelinmoqda. “1-sinf o'quvchilariga chet tillarini o'qitish bo'yicha metodik tavsiyalar” ishlab chiqilgan. O'quvchilarda kommunikativ (chet tilida muloqot qilish muhitini yaratish) qobiliyatlar hamda bilish jarayonlarining (sezgi, xotira, tafakkur, xayol) rivojlantirilganligi, dars jarayonida psixofiziologik holatlarning (charchash, zerikish, chalg'ish) inobatga olingani, dars samaradorligini oshirishda o'quvchilarning mavzuni o'zlashtirishi uchun

qo'shimcha vositalardan (masalan, musiqa va harakatli o'yinlardan) foydalanilganligi, predmetli va predmetsiz, syujetli, rolli o'yinlar, stol ustida, xonada o'ynaladigan o'yinlar, kompyuter yoki boshqa texnika, shuningdek, turli harakatlanish vositalari yordamida o'ynaladigan o'yinlardan foydalanilganligi kabi jihatlar o'rin olgan. Shuningdek dars jarayonida o'qituvchi o'z o'quvchilarining quyidagi vaziyatlariga e'tibor qaratishi lozim.

- tortinchoqlik va zo'riqish kabi holatlaridan xoli bo'lgan vaziyatlarini tashkil etishi;
- shaxslararo munosabat muhitini yaratishi;
- o'quv materialining o'quvchilar tomonidan o'zlashtirilishi;
- chet tilini o'rganish jarayonida hissiy zo'riqishga yo'l qo'ymaslik uchun relaksatsiya mashqlaridan foydalanishi;
- katta hajmdagi axborotni idrok qilishda o'quvchilar malaka va ko'nikmalarining rivojlantirilganlik kabi masalalarini e'tiborga olish.

Dars mashg'ulotlarida berilgan o'yinlar, ta'lim maqsad va vazifalaridan kelib chiqqan holda tanlangan va uni chet tillari darslarning har birida qo'llash mumkin. O'yin mashqlari dars samaradorligini oshiradi, darslik majmualaridagi materiallarning o'quvchilar tomonidan tez va oson o'zlashtirilishiga yordam beradi, chunki o'yinlar 6-8 yoshli bolalar uchun yetakchi faoliyat turi hisoblanadi. Bolaning lug'at boyligi faollashib, noan'anaviy kommunikativ vaziyatda bilimlarni qo'llash maqsadi shakllanadi. Psixologik o'yin mashqlari treninglar orqali o'quvchilardagi ixtiyorsiz diqqat ixtiyoriy diqqat turi bilan barqarorlashtiriladi. Idrok, sezgi, mantiqiy tafakkur hamda ko'rish, eshitish va tez esda saqlab qolish kabi xotira turlari rivojlantiriladi.

Chet tili darsi ijtimoiy hodisa sifatida qaraladi, bu erda sinf o'qituvchi va talabalar bir-biri bilan muayyan ijtimoiy munosabatlarga kirishadigan, o'quv jarayoni barcha ishtirokchilarning o'zaro ta'siri bo'lgan ma'lum bir ijtimoiy muhitdir. Shu bilan birga, o'rganishdagi muvaffaqiyat o'rganish uchun barcha imkoniyatlardan jamoaviy foydalanish natijasidir. Talabalar esa bu jarayonga katta hissa qo'shishlari kerak. Barcha tasniflarda bilimlarni og'zaki bayon qilish usullari mavjud. Bularga hikoya, tushuntirish, tushuntirish, suhbat, brifing kiradi. Og'zaki usullar o'rganishning barcha bosqichlarida qo'llaniladi: yangi materialni o'zlashtirishga tayyorgarlik paytida, uni tushuntirish, o'zlashtirish, umumlashtirish va qo'llash jarayonida.

Hikoya - o'qituvchi tomonidan o'quv materialining majoziy, rang-barang, jonli monologik taqdimoti. Bu usul ko'pincha quyi sinflarda qo'llaniladi. Bolalarga ular uchun yorqin, yangi faktlar, voqealar, bolalar bevosita kuzata olmaydigan narsalar haqida ma'lumot berish kerak bo'lganda, o'qituvchi hikoyaga murojaat qiladi. Hikoya kichik yoshdagi o'quvchilarning aqliy faoliyati, tasavvurlari, his-tuyg'ulariga ta'sir qilishning kuchli manbai, dunyoqarashini kengaytiradi. Agar hikoyada passiv usulning belgilari ko'proq bo'lsa, tushuntirish bolalar uchun ochiq bo'lgan murakkab masalalarni izchil, mantiqiy, aniq taqdim etishning faol usuli hisoblanadi. Tushuntirish, albatta, bolalarning ishtiroki, o'z kuzatishlari, eksperimentlar va harakatlar naqshlarini namoyish qilish, illyustratsiya bilan birlashtirilgan.

Ingliz tili fanini o'zlashtirishda "Davra suhbat" metodining ahamiyati katta. Ma'lumki, metodda o'qituvchi muammoni shakllantiradi va talabalarga vazifani taklif qiladi. Talaba jarayonda muammoning ahamiyatini baholay oladi. Talabalar taqdim etilgan masala bo'yicha

gapira olishadi. O'z pozitsiyalarini muhokama qilish, umumiy qarorga keladilar. Barchaga ma'lum metodlardan biri Aqliy hujum metodida muammoni muhokama qilibgina qolmay hal qilishga qaratiladi. Biroq, ingliz tilini o'qitishning ushbu usuliga ko'ra, tinglovchilar ikki guruhga bo'lingan - haqiqatda g'oyalarni taklif qiladigan "g'oya generatorlari" va "hujum" oxirida har birining pozitsiyasini baholaydigan "mutaxassislar"ga aylanishadi. Ma'lumki biz tayyorlaydigan ingliz tili fani o'qituvchilari boshlanhich yoki yuqori sinf bga ta'lim berishini inobatga olganda chet tillarini o'rgatishda o'yin usulining samarasi ijobiy natija beradi.

O'yin usulining asosiy afzalliklari - darslarni majburlash mexanizmining yo'qligi va bolaning katta qiziqishi aynan o'yinda shakllanadi. O'qituvchi bolalar bilan o'rganilgan lug'at va grammatik tuzilmalar bo'yicha turli xil o'yinlar o'tkazadi, bunda bolalar ularni tezda yodlab oladilar va nutqda qo'llashni o'rganadilar. Bundan tashqari Ingliz tilini o'qitishning audio-lingual usulining ham ahamiyati katta. Bu metodning mag'zi bolaning xorijiy nutqni quloq bilan tushunishidir. Bu holatda xarakterli xususiyat - bu yangi so'zlarni yodlashda ishlatiladigan analogiya usuli. Bunda biz asosiy til konstruksiyalarini va tez-tez ishlatiladigan lug'atni o'quvchiga yodlata olamiz. Bu usulda o'z navbatida, kundalik mavzularda jumlar va aloqalarni qurishni osonlashtiradi. Ushbu uslub, shuningdek, turli xil dialoglarni yodlab olish imkoniyati bilan ajralib turadi. Birinchidan, bu so'zlarning asosiy to'plamidan foydalangan holda asosiy grammatik va leksik tuzilmalarni ishlab chiqishdir. Keyin asta-sekin lug'at yangi leksik birliklar bilan to'ldiriladi.

Chet til o'rganish ko'p qirrali ta'limot bo'lib, bu jarayonda inson murakkab psixologik o'zgarishlarni boshdan kechiradi. Jumladan ona tili bilan chet tilini taqqoslash jarayoni yuzaga keladi. Bu jarayonda o'rgatishning turli metod va texnologiyalaridan foydalaniladi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar yordamida chet til bilan ona tilini taqqoslab o'rgatish samarali natija beradi. Chet til o'rgatish uning metodikasiga oid bilimlarga ega bo'lishni taqozo etadi. Metodika va texnologiyalar chet til o'rganish jarayonida muhim ahamiyat kasb etadi. Darsni tashkil qilishda metodika fanining turli usullari mavjud. Chet til o'qitish metodikasida keng qo'llaniladigan metodlar: kommunikativ didaktika metodi, madaniyatlararo muloqotni tashkil qilish metodi va mashqni tashkil qilish metodi hisoblanadi. Uchala metod bir biri bilan chambarchas bog'liq va bir-birini to'ldiradi. Metodika fani didaktika fani bilan bog'liq bo'lganligi sababli, chet til o'rganish mobaynida kommunikativlikka asoslaniladi va kommunikativ didaktika metodi yuzaga keladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. M.R.Otaboyeva Chet tilini o'qitishda zamonaviy innovatsion texnologiyalaridan foydalanish va uning samaradorligi.
2. Muminova, F. M. Ingliz tilini o'qitishda zamonaviy innovatsion texnologiyalaridan foydalanish / F. M. Muminova. — 2020.
3. Iriskulov A.T va boshqalar Kids' English pupil's book 2sinf –Toshkent —O'zbekiston;2014
4. Xoshimov O'. Yoqubov I. Ingliz tili o'qitish metodikasi. T., - 2003